

ЛЮБОВТА КЪМ РОДИНАТА И СВОБОДАТА В ПОЕЗИЯТА НА ХРИСТО БОТЕВ

Работата върху литературнонаучно съчинение изисква последователност, логичност и аналитичност в изложението на разсъжденията. Тя е планомерно и целенасочено доказване на определена теза, която, от своя страна, е свързана с поставената тема.

✓ Основата на съчинението е ТЕЗАТА.

Правилно формулирана и логично построена, тя води до свързани, последователни и отговарящи на темата разсъждения и заключения. Това е **ПЪРВИЯТ ЕТАП**. Обикновено тезата се изгражда като логичен отговор на превърнатата във въпрос ТЕМА. В случая: „**Любовта към родината и свободата в поезията на Ботев**” се формулира във въпрос: „Как, по какъв начин, с какви изразни методи и средства Христо Ботев изразява любовта си към родината и свободата?” Отговорът трябва да е и логичен, и последователен, тъй като композицията му е своеобразен целенасочен план за работа. За ученика, познаващ Ботевата поезия, не е трудно да отговори на така поставения въпрос. Творчеството на Ботев отразява националното съзряване в българската народопсихология, а също така и идейното израстване на поета. Поезията на Христо Ботев е дълбоко личностна, основаваща се на персоналните мисли и чувства на автор и лирически герой. Затова тезата може да звучи така: „Водещо чувство в поезията на Христо Ботев е любовта към родината и свободата, изразена чрез мислите, емоциите, призивите на лирически герой, борец за свобода.” Разбира се, това е вариант. Възможни са и други формулировки: „Любовта и омразата - основни, водещи чувства в поезията на Ботев” или „Ботевият лирически герой - носител на възрожденска любов към родината и свободата. Любов и саможертва в името на голямата идея”. Както се вижда, основата на предложените тези е една - дадената тема, а формулировката дава възможност за различна насоченост на работата. В **първия вариант** се проследява израстването на лирически герой до революционер на духа, борец за бъдещето на родината си чрез освобождаване от враговете. **Втората теза** предполага антитезисно анализиране на проблема - свързване на понятията „любов” и „омраза”. **Третата** поставя акцент върху борбата в името на свободата и родината. Изборът е личен, емоционално-естетически.

Възможни грешки: Основна грешка е неформулирането на теза, когато ученикът започва да пише за всичко, което знае. Разбира се, темата за свободата и родината е основна в Ботевото творчество, но липсата на идея води до алогичност, натрупване на излишни фактологически и емоционални размисли, отклоняване от поставената задача.

✓ ВТОРИ ЕТАП:

След като е формулирана тезата и е налице целенасочеността на

задачата, идва ред на плана. Той е задължителен - като своеобразен указател, като предпазна мярка срещу многословието, като помощник в мисленето. **Вариант I** за формулиране на теза изисква съсредоточаване върху образа на лирическият герой, с подчертаване на отношението към родината и свободата, проследено чрез хронологията на Ботевата лирика. Лирическият герой е надарен с духовна сила, нравствено мъжество, романтична чувствителност и революционна мисъл и това дава възможност да се търсят промените в героя чрез постепенното израстване и изясняване на тези негови черти. Важно е в плана да се подчертае, че героят се формира в определена епоха като личност, различаваща се от масата, че се е посветил на пробуждането на народа, воден именно от тези основни чувства - любов към родината и свободата. При този избор на теза последователността на Ботевата лирика е логично следствие. Започваме от **„Майце си”** - стихотворението, разкриващо образа на човека, прозрял света не такъв, какъвто би трябвало да е, но все още неவிждащ причините за това. Той обича близките си (майка, баща, сестра, братя), но само майката е символ и понятието „родина”. Подчертаваме видяното за пръв път несъответствие между идеал и действителност. **„Към братя си”** е емблематично стихотворение - за пръв път се появява понятието „родина” („Отечество мило”), анализирано художествено-естетически следващите произведения. Свободата за лирическият герой, а и за автора, е не само понятие - политическо или социално, а най-вече - духовна категория, цел и идеал за личността. Спираме се на противопоставянето на общата вяра на личността в свободата, правдата, народа, бъдещето. Финализираме с **„Моята молитва”**, където най-ярко и ясно е изразено отношението му към света, народа, родината, свободата, враговете на прогреса и човека въобще.

✓ ТРЕТИ ЕТАП:

Макар и изключително важни, уводът и заключението се изработват след тезата и изложението. Тезата е основната идея. Затова трябва да се формулира, за да се знае накъде отиде авторът логически, и след това да се започне работата. Класически, затова и „поизтъркани”, са уводите, свързани с биографията на твореца или с творчеството му, а заключенията - със значението на дейността му, създаденото от него и т. н. **Подобни уводи и заключения звучат банално и са излишни.** Не е необходимо да се търси оригиналност при литературнонаучното съчинение. Уводът и заключението трябва да са стегнати, първият да въвежда в проблема, основа на по-нататъшните разсъждения, а второто - стегнато и логично да направи основните изводи от анализа и размислите. Много важни са преходите от една част към друга, от една творба към следващата, интерпретиращи проблема. Необходима е последователност и логичност в свързването на тези моменти.

Често допускана грешка е раздробяването на темата на множество подтеми, нелогично натрупани една след друга, т.е. ученикът е пресъздал всички свои знания, без да прояви уменията да ги подреди последователно, да акцентира върху основните проблеми, да анализира задълбочено и логично. Темата за родината и свободата би могла да бъде разделена на две - как Ботев изразява любовта си към родината и как - към свободата, но това води до алогично раздробяване, несвързване на взаимозависещи проблеми, отклоняване от темата. Трудно би се говорило за отношението на лирическият герой към родината, примерно в „До моето първо либе”, без да стане дума за отношението към свободата, към народа, към избора, към бъдещето.

✓ **СТИЛ И ЕЗИК:**

Литературнонаучното съчинение изисква строг стил и литературен език. Строгостта на стила не приема есеистични отклонения, но се свързва логично с емоционалния нюанс и риторични въпроси. Езикът трябва да е богат, но и стегнат, подборът на речника - ясен и елегантен. Епитетите са особено богатство на изразите, когато ги украсяват, изясняват и оцветяват разбира се, без ненужни увлечения, водещи до „бисери”, нелогичност, двузначност и неяснота.

Ботев изгражда философията си Върху антагонистичните чувства на любов и омраза - любов към родината и свободата, омраза към потисниците и народа. Това е и основа на поезията му. Водещо чувство в нея е любовта към родината и свободата, изразена чрез мислите, емоциите, призивите на лирическият герой - идейно израстващия млад човек, борец за тази свобода - на личността, на духа, на народа. Любовта към свободата на родината съзираме и в тягостните потискащи картини от ежедневието на робството, и в призивите за човешко и национално самоосъзнаване. От тази любов тръгват упреците към народа в апатичност, пасивност, романтичното възпяване на личността на хайдутина, бунтовника, революционера, бореца за свобода. Любовта към родината е любов към народа, към поробените българин, желание той да бъде пробуден извисен, освободен. Затова и лирическият герой на Ботев често отправя упреци към народа си, бичува робските поражения в душата му, иска да го издигне духовно до личността си и едновременно с това е готов да се жертва в името на родината си, в името на бъдещето ѝ.

Пътят към тези разбирания е дълъг. Той започва в онази 1867 г., когато П. Р. Славейков публикува първото му стихотворение „Майце си”. В него младият човек изплаква дълбокото си чувство на неудовлетвореност от реалността, протеста си срещу конформизма на събратята си по съдба, срещу духовното и политическо потисничество на народа. В едно са се слели мислите и чувствата на лирически герой и поет. Така още първата творба на Ботев слива емоциите и идеите на герой и творец, слага началото на една поезия, която е и дълбоко личностна, отражение на субективните размисли и отношение към света.

„Майце си” носи в себе си много неопределеност - неопределеност в душата, в миогледа на героя. Той е типичен пример за жадуващ светлина и добро в света младеж, сблъскал се с жестоката реалност, с робската действителност, със сивотата и

конформизма на ежедневието. Неговата трагедия е именно тук - в сблъсъка между идеал и действителност, между желание и възможност, между стремеж и околна среда. Поривите му да постигне нещо, да промени света към добро, са сразени от безгрижието и ограничеността. Принуден от обстановката, младежът слага маска, която отговаря на средата, на обществото:

*Весел ме гледат мили другари,
че с тях наедно и аз се смея...*

Външният конформизъм отстъпва на вътрешната жажда за любов, за нещо възвишено, различно от сивотата и страха на робството. Героят страда от всеобщото примирение, от гибелта на романтичните си представи:

*...но те не знаят, че аз веч тлея,
че мойта младост слана попари!*

Глаголът „тлея” точно изразява душевното състояние на младия човек. В него не горят светли чувства и мисли. Те са се превърнали в покрита със сива пепел аморфна маса, която гаси всяка искра. Родината тук присъства чрез отсъствието си. В този тежък момент никой от „милите” му другари не мисли за друго, освен за миг-веселба.

Лирическият герой страда, защото няма бъдеще: „Една сал мечта, една остана...” Трагически звучи страданието му. В образа на майката можем да видим и реалната майка, адресат на жалбите, последно упование на човека, и обобщения образ на майката-родина, както по-късно го рисува Ботев („О, майко моя, родино мила”). Според народопсихологическите наблюдения на Георги Гачев, родината се персонифицира в литературата на всички народи. При планинските тя е майка, при степните - баща. Нашият народ е извървял дълъг път из степи и планини, отседнал е в прекрасен край, където равнината и върхът се сливат и преливат плавно, затова и понятията за българите са две: „родина” и „отечество”. Ето защо можем да търсим отношението към родината в отношението към майката, към близките („Баща и сестра, и мили братя...”). Трагедията на лирическият герой е в този сблъсък между АЗ-а, носител на нови, обобщени представи, и реалността, обхващаща конкретното, мимолетното. Романтичното бягство, което той вижда като единствен изход, е емоционална представа за гибелта на идеалите и мечтите. В натрупването на еднородни по смисъл и звучене епитети („жална”, „злочестен”, „язвена”), в антитезисната постройка на стиховете („аз се смея” - „ходя злочестен ази”, „много мечтаех щастие, слава да видим двама” - „срещам това, що душа мрази”) звучи болката на личността, неуспяла да се издигне до идеалите си, готова да ги погребее в заслепението на мъката си. Този лирически герой все още разчита и на другите, все още неговият АЗ не може без „ние”, все още приема за даденост висотата на колективния разум над личностния. Идеалите му са неопределени, неформулирани. Той търси живот и е готов да намери смъртта в името на доброто и красивото, без да ги е видял дори в съзнанието си. Затова пък в „Към брата си”, където чувствата на разочарование и скръб са близки с тези, описани в „Майце си”, героят по-открито, по-пряко изразява философията си. Душата му не „тлее”, а „тлее в огън” - т.е. запазени са все пак искри, разгаря се жаравата на гнева, ще лумне пламъкът на борбата. АЗ-ът е разбрал, че около него са не „мили другари”, а „глупци неразбрани”, появява се образът на народа („плач из народа”, „народен гроб печален”, „плач народен”), а идеалът за любов към родината и свободата е определен точно и ярко:

*Отечество мило любя,
неговия завет пазя...*

(„Към брата си”)

Строгото двустиише носи много емоции и дава плод за размисъл. „Отечество” - родина; мястото, където живеят близките, земята на бащите (отците) - това е основата на мирогледа му, а любовта към отечеството е емоционална изразност на чувствата и зад отечеството се крие не толкова природата или съграденото, а народът, поробените братя, смазаните от вековете и насилието хора. Рисувайки страшната картина на гнета, поетът е пестелив и ярък в краските. Той говори за „народен гроб печален” и зад стегнатото изразяване скрива черната реалност, дава възможност на емоциите да развият загатнатото, което е до болка познато на всички българи от тази епоха. Единствена перспектива за бъдното се крие в клетвата: „неговият завет пазя...” Какъв е заветът, посланието на поробеното отечество? Той явно се съдържа в антитезата на действителността, на робството. Младият мъж вече формулира чувствата, които ще го водят напред - в бъдещето, в живота, в духовното израстване - любов към родината и свободата! И любовта към родината и свободата е ярко изразена в обрисуваните страшни картини на робството. Пестеливото пресъздаване на печални и трагични години, на гнет и безчестия, на безсмислени убийства и безчетни престъпления носи в себе си послание не към образната представа, а към емоционалното съпреживяване:

...турчин, че бесней над бащино ми огнище...

(„На прощаване”)

или

*...това царство кърваво, грешно,
царство на подлост, разврат и сълзи,
царство на скърби - зло безконечно...*

(„Борба”)

или

*А тиранинът върлува
и безчести край наш роден:
коли, беси, бие, псува
и глоби народ поробен.*

(„В механата”)

Любовта към родината и свободата е ярко изразена чрез антитезата - трагична действителност и възможно бъдеще. Героят посочва трагедията на настоящето и зове към промяна. Колоритното внушение на робството метафорично пресъздава пораженията от реалността и пробужда заспалите духове. Безправното положение на народа е основата, върху която израства новата личност - борец срещу неправдата, революционер в мисленето, противник на всякакви потисници („Хайдутин”, „На прощаване”, „До моето първо либе”, „Елегия”). Както е въздействащо внушението за политическото робство, така е силно и разобличението на духовните и социални поробители: ... пот от чело кървав се лее над камък гробен; кръстът е забит в живо тело, ръжда разяда гложани кости, смок е засмукал живот народен, смучат го наши и чужди гости! („Елегия”)

Страшни са последствията на робството. Мисълта за безнадеждността постепенно измества любовта към родината, към свободата и моментното доволство започва да

принизява идеалите („Странник”). Изправен пред дилемата - да се бори за народ и родина или да се примири с гнета, героят е готов да се остави на „робската люлка” („Елегия”), която го унася и приспива, заглушава „глас искрен за свобода”. Християнският символ на кръста, забит в живото тяло на народа, насочва мисълта към двойствеността на врага - национален и духовен.

И ако в първите си творби Ботев посочва конкретния враг на родината и народната свобода („Хайдути”, „Към брата си”, „На прощаване”), то в следващите посочва и другите врагове на националния прогрес - свещениците, които отвлечат хората от идеята за пробуждане, за духовно издигане, лъжеинтелигентите, които са жертвали дълга си в полза на личното доволство, чорбаджиите, които са страшен враг на бедния народ - близък по кръв, антагонистичен по цели. Емоциите карат героя да бъде язвително-сатиричен, да ги нарича „рояк скотове”, „стадо от вълци в овчи кожи”, „глупци неразбрани”, „идиоти”. В стихотворението „В механата” той посочва виновниците за духовните и социални страдания на народа и родината:

*И грабят от народа гладен,
граби подъл чорбаджия,
за злато търговец жаден
и поп с божя литургия.*

А в „Елегия” е обобщаващо-метафоричен:

*...сган избрана - рояк скотове,
в сюртуци, в реси и слепци с очи.*

Поетът изобличава тези врагове на родината и свободата, тези богаташи с псевдомодерен живот (сюртуци), поповете (в реси - раса). „Слепците с очи” е метафора за честните, интелигентни българи, които виждат, но не могат да разберат дълга си към народа. В името на любовта към родината лирическият герой е готов да отхвърли личната, интимната, човешката любов („До моето първо либе”). Това не означава, че той е враг на любовта, на личното. Напротив, неговото желание е любимата му да се издигне до мирогледа му, да разчупи оковите на ретроградното, егоистичното, да обобщи чувствата си в една изисквана от времето и епохата голяма любов. За пръв път тук е посочен и пътят към постигането на целта, на бъдната свобода. Метафоричната картина на борбата е страшна и привличаща:

*Там... там буря кърши клонове,
а сабя ги свива на венец...*

В „Борба” пътят към свободата на народа е посочен конкретно:

*...Кипи борбата и с стъпки бързи
върви към своят свещени конец...
Ще викнем ние: „Хляб или свинец!”*

Финалът е поетична перифраза на революционния избор: „Свобода или смърт”, адаптиран към висшите цели на лирическият герой. Защото не само националната свобода е негова цел, а всеобщата, човешката свобода - свободата, на избора, на духа, на живота. Поетът яростно заклеймява налаганата апатия и бездуховност, идеята, че примиренството („Търпи и ще си спаси душата!” - „Елегия” или „Бой се от бога, почитай царя!”) ще помогне за спасението на народа, на душата, на бъдното:

*Свещена глупост! Векове цели
разум и съвест с нея се борят;
борци са в мъки, в неволи мрели...*

(„Борба”)

и отправя обвиненията си към всички тирани, опитващи се да спрат човешкия прогрес. Сред тях са древните мислители като Соломон („*тоя тиран развратен*”) и съвременният му „елит” („*И на обществен тоя мъчител и поп, и черква с вяра слугуват; нему се кланя дивак учител, и с вестникарин зайдно мъдруват*”), дори и самият Бог („*не ти идол на глупците, на човешките душмани!*”).

В поезията на Ботев се сблъскват любов с омраза - любов към народа, към свободата с омраза към тираните, към потисниците. Героят не желае да бъде окована мисълта му, не иска да бъде безправен роб, не може да търпи робския гнет и издевателствата над народа:

та сърце, майко, не трае...

(„На прощаване”)

Юнакът тегло не търпи

(„Хайдуги”)

Затова той търси друг Бог, друг водач към свободата - Бога на „*разума*”, защитника на угнетените, „*на робите*”. Това е Богът на онеправданите, по-близък до Иисус Христос, умеещ да говори и за кротост, но когато трябва и да вдъхне на всеки: „*любов жива за свобода - да се бори кой как може с душманите на народа.*” (**„Моята молитва”**)

Така в едно се преплитат любовта към родината и свободата, любовта към народа и човека. В „Моята молитва” е най-ярко изразена тази философия на любовта и борбата, на еволюцията и революцията. Християнският морал на лирическият герой е модерен, адаптиран към новото време, към новите условия. И затова Ботев неведнъж ще каже: „*Доброму добро да прави, а лошия с ножа по глава*”, в противовес на смирението и търпението. Така постепенно Ботевият лирически герой постига исполинския си духовен ръст. Открил е идеалът си (любовта към родината и свободата), сътворил е новата идеология (вяра в свободата на личността, на народа, в бъдещето), видял е пътят за реализирането ѝ (революцията в живота и философията на бунта и свободата). На този връх героят формулира и целта на живота си:

*Но... стига ми тая награда -
да каже нявга народът:
умря сиромаш за правда,
за правда и за свобода...*

(„На прощаване”)

Посветил се на любовта си към родината и свободата, със слово и дело поетът-революционер защитава избора на живота си, доказва правотата му. Защото Ботев искрено обича народа си, не крие горчивата истина за положението му, не отстъпва от кредото си на свободна личност, която иска да израства духовно, да създава и в същото време да се бори за правото на избор в живота, за правото на свобода. Тази своя любов към родината и свободата поетът заявява и проявява действено в борбата. Поетът и героят са винаги с народа си, съчетават слово и дело в едно. Силата на духа си Ботев изразява с перо в ръка, но когато обстоятелствата изискват, взема пушка и

тръгва към Околчица - този най-висок връх в историята ни. И остава завинаги в съзнанието на народа ни като национален герой, гениален поет, пламенен революционер, слял в едно думи и дела - Христо Ботев.

Темата може да бъде развита от различни автори по различен начин. Общото в нея е основата - поезията на Христо Ботев и поставеният проблем - любовта към родината и свободата. В горния вариант са използвани основно стихотворенията **„Майце си“**, **„Към брата си“**, **„Елегия“**, **„Странник“**, **„Моята молитва“** и др. Груба грешка ще е опитът да се работи върху всички Ботеви стихотворения. Нека база за анализа бъдат няколко от тях, които изберете за основни и доказващи вашата теза, а от други използвайте идеи, цитати, отделни фрагменти за доказване на твърденията си. В случая са използвани десет стихотворения, но също така успешно биха могли да се вземат аргументи и от такива познати и обичани творби като **„Хаджи Димитър“**, **„Обесването на Васил Левски“**, **„Гергьовден“**. Като пример могат да се посочат интересните разсъждения за дистанцията между герой и народ в **„Хаджи Димитър“**. Както виждате, темата за любовта към родината и свободата в поезията на Христо Ботев е неизчерпаема, както е философски, познавателно и естетически неизчерпаемо неговото поетично творчество. Грешка ще е, ако се опитате „да изчерпите темата“, а не се концентрирате в анализирането на определени творби и доказването на вашето твърдение.

И - последно - съсредоточете се върху няколко правила:

- ✓ бъдете точни, аналитични, аргументирани;
- ✓ употребявайте чист и красив език, ясен стил.

Успех!

